

JOURNAL OF RESEARCH
IN EDUCATION AND SOCIETY
EĞİTİM VE TOPLUM
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
e-ISSN:2458-9624

Cilt: 9 Sayı: 1 Sayfa Aralığı: 132-141 e-ISSN: 2458-9624 DOI: 10.51725/etad.1031800

REVIEW

Open Access

DERLEME

Açık Erişim

Mektupla Öğretim Üzerine Bir İnceleme*

A Study on Teaching through Letter Correspondence

Yüksel Yıldırım

ÖZ

Dünyada mektupla öğretim uygulamasına dair ilk bilgiler 1728 yılında Boston gazetesinde yer alan Steno Dersleri başlıklı haberler olmuştur. 1833 yılında İsveç Üniversitesi kadınlara Mektupla Kompozisyon Dersleri vermiştir. İngiltere’de 1843 yılında University Correspondence College ve bazı ticari kurumlar mektupla öğretim yapmıştır. Almanya’da 1856 yılında ve Amerika’da 1873 yılında Chicago Üniversitesi’nde mektupla öğretim yapılmıştır. Osmanlı Devleti’nde ise 1902-1907 yılları arasında Ebüzziya ailesinin yapmış olduğu mektupla öğretim örneği bulunmaktadır. Baba oğul arasında bireysel teşebbüs olarak yapılan mektup ile edebiyat dersleri 6 yıl sürmüştür. Bu çalışmanın amacı Ebüzziya Tevfik Bey’in oğluna vermiş olduğu edebiyat derslerinde nasıl bir yöntem kullandığını örneklerle ortaya koymaktır. Böylece Ebüzziya Tevfik Bey ile oğlunun Konya-İstanbul arasında yazdıkları mektuplar temel kaynak olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda yüz yüze eğitim ile mektupla öğretimin birlikte yürütüldüğü öğretimin sonuçları ve öğrencinin göstermiş olduğu performans birlikte değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

The first piece of information about the practice of teaching through letter correspondence in the world was the news titled Shorthand Lessons in the Boston newspaper in 1728. In 1833, The University of Sweden taught women the course of Composition through Letter Correspondence. In England, University Correspondence College and some commercial institutions taught by letter in 1843. In Germany in 1856 and in the USA in 1873, The University of Chicago taught through letter correspondence. In the Ottoman Empire, there is an example of teaching by letter correspondence made by the Ebüzziya family between 1902-1907. The literature lessons, which were held as an individual attempt by letter correspondence between the father and the son, lasted for 6 years. The aim of this study is to show with examples what kind of method Ebüzziya Tevfik Bey used in the literature lessons he taught his son. Thus, the letters written by Ebüzziya Tevfik Bey and his son between Konya and Istanbul were used as the main source. At the same time, the results of the hybrid education in which face-to-face education and education through letter correspondence were carried out and the performance of the student were evaluated together.

Yazar Bilgileri

Yüksel Yıldırım

Doktora Öğrencisi, Ankara
Üniversitesi Türk İnkılap
Tarihi Enstitüsü, Ankara,
Türkiye
yuksel.yldrm63@gmail.com

Makale Bilgileri

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Devleti
Uzaktan eğitim
Mektup
Ebüzziya Tevfik

Keywords

Ottoman Empire
Distance education
Letter
Ebüzziya Tevfik

Makale Geçmişi

Geliş: 02/12/2021

Düzeltilme: 04/01/2022

Kabul: 15/02/2022

Atf için: Yıldırım, Y. (2022). Mektupla öğretim üzerine bir inceleme. *JRES*, 9(1), 132-141. <https://doi.org/10.51725/etad.1031800>

Etik Bildirim: Çalışmanın veri kaynağını sadece dökümanlar oluşturmaktadır. Bu nedenle bu çalışma etik kurul kararı gerektirmemektedir.

*Araştırma Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tarafından düzenlenen Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri Kongresi’nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur. Ayrıca “Osmanlı Devleti’nde Uzaktan Eğitim 1902-1907” başlıklı kitap çalışmasından üretilmiştir.

Giriş

İletişim Araçlarından Mektuplar

Bir anlatım biçimi olan mektuplar, aynı zamanda bir edebî türdür. İnsanların birbirilerine haber, bilgi, duygu, düşünce ve isteklerini bildirmek amacıyla kaleme almış olduğu yazın türüdür (Donbay 2011, s. 84). Farklı özellikler taşıyan mektuplar resmi ve özel olarak nitelendirilir. Resmî mektuplar, tarihi, siyasi, kamu veya özel sektör birimleri arasında yapılan yazışmalar olup konu ve biçim olarak farklı özellikler taşırlar (Derdiyok 1999, s. 738-739). Aynı zamanda tarihi kaynak olarak kullanılan mektuplar içeriği bakımından daha özel ve ayrıntılı bilgiler sunmaktadır (Arayancan 2018, s. 172). Napolyon'un mektupları, Yavuz ile Şah İsmail'in yazışmaları örnek olarak verilebilir. Özel mektuplar ise aile, akraba, yakın arkadaş ve meslektaşlar arasında kaleme alınan ve yazıldıkları döneme ayna tutan yazılardır. Bu alandaki mektup türünün temel niteliği doğallığı, samimiyeti ve içtenliği içinde barındırmasıdır (Donbay 2011, s. 85).

Edebî tür olarak Yunan edebiyatı ve Latin edebiyatında gelişme kaydetmiş, Rönesans ile birlikte İtalya, Fransa, İngiltere ve Almanya edebiyatında yaygınlaşmıştır. Tanzimat döneminde Şinasi'nin öncülüğünde düz, yalın Türkçe doğal ve içten bir anlatım tarzı kullanılmaya başlanmıştır. Namık Kemal, Muallim Naci mektupları da örnek olarak verilebilir (Donbay 2011, s. 84-88). Böylelikle Tanzimat ile birlikte Türk aydınları arasında Türk edebiyatı Doğu kültüründen Batı edebiyatına bir yöneliş oluşmuştur. Bu yönelişin öncülüğünde Yeni Osmanlılar Cemiyeti, Şinasi, Ziya Paşa, Ali Suavi, Namık Kemal, Ebüzziya Tevfik vd. yer almıştır (Üstünova 1998, s. 37-45). Bu bağlamda Ebüzziya Tevfik Bey'in oğluna vermiş olduğu derslerde Batı ve Doğu edebiyatının izlerini bulmak mümkündür.

Mektuplar, özel hayatların aydınlatılması konusunda kişilerin biyografi çalışmaları için edebiyatçı, tarihçi ve eleştirmenlerin ilgisini çeken önemli kaynaklardır. Özellikle biyografi çalışmalarında özel mektuplar büyük önem arz etmektedir. Bu mektuplarda kişi, anlık duygu ve düşüncelerini anında yazıya döktüğünden katıksız bilgiler sunmakla birlikte zamana şahitlik etmeleri bakımından önemlidir (Kayar 2015, s. 158-159). Mektuplar özel belgeler olup kişinin bizzat kendisinin el yazıları ile kaleme aldıkları, yazıldığı zamanın gün, ay, yıl tarihinin konulmuş olduğu, imzalanmış belgelerdir. Böylelikle resmi kayıtlarda bulunmayan ve bilinmeyen pek çok şeyi açığa çıkartma özelliğine sahiptir (Şimşek 2019, s. 80-81).

Amaç

Tarih bilimi alanında yapılan araştırmalar derinleştikçe birçok alanda yepyeni bilgilere ulaşılmaktadır. Bu bağlamda yapılan araştırmada Ebüzziya ailesinin 1900-1908 yılları arasında yazdıkları mektuplar incelenmiş ve altı yıl süren mektupla edebiyat derslerinin yapıldığı ortaya çıkmıştır. Ulaşılan bilgiler sonucunda Konya'ya sürgün edilen Ebüzziya Tevfik Bey'in sürgünde bulunduğu yıllar içinde İstanbul'da bulunan küçük oğlu Velid'e mektup ile vermiş olduğu edebiyat dersleri incelenmiştir. Bu bağlamda öğretici profilinde bulunan Ebüzziya Tevfik Bey, oğlu Velid'in sorularını nasıl cevaplamıştır, sorulara verilen cevaplar alıcıyı aydınlatacak yeterliliğe sahip olmuş mudur ve nasıl bir yöntem kullanılmıştır, sorularına cevap aranmıştır. Tabii ki derslerde sorular cevaplanırken Ebüzziya Tevfik Bey'in bilgi ve kültür düzeyi de ortaya çıkmış olacaktır. Böylece verilen birkaç örnek ile mektupla yapılmış edebiyat derslerinin uygulanma şeklinin net olarak gösterilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Bir araştırma makalesi olan bu çalışmada temel kaynak olarak TDV İslami Araştırmalar Merkezi (İSAM) Kütüphanesinde mevcut bulunan Ziyad Ebüzziya Evrakı isimli koleksiyonda bulunan Ebüzziya ailesinin hususi mektupları kullanılmıştır. Ziyad Ebüzziya Evrakı arşiv belgelerine metin içinde (İSAM.ZE- 0005. 1900) şeklinde atıf yapılmıştır. Böylelikle makalenin içeriğini mektuplardan elde edilen bilgiler belirlemiştir. Bununla birlikte T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri de kullanılarak çalışma birincil kaynaklar ön planda tutulmuştur. Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerine metin içinde (BOA.DH.MKT, 1890) şeklinde atıf yapılmıştır. Bunların yanı sıra mektupla yapılmış uzaktan öğretim uygulaması hakkında literatür araştırması yapılmış ve gerekli kaynaklar ile çalışma desteklenmiştir.

Mektuplar öncelikle transkripsiyon edilip ardından okuyucu tarafından anlaşılması için örneğin, *Bu hal el-yevm bende de vaki'dir. Buna galat-ı nazar derler. Yani galat-ı ta'alluk-ı nazardır ki bir kere göz öyle görmüş bulunduğundan öylece zabt eyler. Galat-ı tefehüm de bu kabildendir*, cümleleri sadeleştirilerek günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Fakat mektupların karşılıklı konuşma özelliğini muhafaza edilerek birincil kişilerin ağzından yazmaya dikkat edilmiştir. Böylece içeriğin özüne karışılmayıp ana tema korunmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın veri kaynağını sadece dokümanlar oluşturmaktadır. Bu nedenle etik kurul kararı gerektirmemektedir.

Mektupla Uzaktan Eğitimin Tarihsel Gelişimi

Dünyada ilk mektupla öğretim uygulamasına dair bilgiler gazete haberlerinde yer alan ilanlar olmuştur. Böylece 1728 yılında Boston gazetesinde mektup ile *Steno Dersleri* verileceği haberleri kamuoyuna duyurulmuştur. Fakat yapılan ilanlarda iki yönlü iletişimle ilgili hiçbir ayrıntıdan bahsedilmemiş bu nedenle o tarihlerde yapılan öğretimin içeriğini ortaya koyacak belgeler bulunmamaktadır. 1833 yılında İsveç Üniversitesi mektup ile "Kadınlara Kompozisyon Dersleri" öğretimini yapmıştır. İngiltere'de 1843 yılında University Correspondence College mektup ile steno derslerini verdiği gibi bazı ticari kurumlar mektupla öğretime başlamıştır. Bu durum mektupla öğretimin sadece üniversitelerce verilen bir öğretim olmadığı, ticari kurumlarca da uygulandığı göstermiştir. Almanya da uzaktan öğretim noktasında öncülükler arasında yer almaktadır. Uzaktan öğretim uygulamalarının temelleri 1856 yılında atılmıştır. ABD'de ilk mektupla öğretim programı Chicago Üniversitesi'nde 1873'te başlatmıştır. Mektupla ders uygulamasını İsveç'teki bir özel okul 1898 yılında "Bookkeeping by Single and Double Entry" (Tek ve Çift Girişli Defter Tutma) dersi ile başlatmıştır (Cabı 2017, s. 420; Kırık 2014, s. 80; Özbay 2015, s. 378-79; Uşun 2006, s. 211-212). Verilen örneklerde uygulanan "Mektupla öğretim programlarında ne kadar başarı sağlandı?", "İzlenen metot nasıldı?" ayrıca incelenmesi gereken konulardır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde uzaktan eğitim kavramı 1924 yılında Dewey'in sunduğu Eğitim Raporu ve Öğretmen Yetiştirme Sorunları raporunda öğretmenlerin yetiştirilmesi için mektupla öğretim yapılacağına dair öneri ile gündeme gelmiştir (Bozkurt 2017, s. 91).

Tarih biliminde ortaya konulan her yeni belge var olan bilgilere yenisini ekleyip değiştirebilmektedir. Bu bağlamda Ebüzziya ailesi üzerine yapılan çalışmada uzaktan eğitim mektupla yapılmış bilgisine ulaşılmıştır. Bu bilgilere göre Konya'ya sürgün edilen Ebüzziya Tevfik Bey, İstanbul'da bulunan küçük oğlu Velid'e mektup ile 6 yıl süren edebiyat dersleri verdiği ortaya çıkmıştır. Tabii ki mektupla yapılan eğitimin bir örneği Namık Kemal'in kızına yazdığı mektuplarda da

görülmektedir, fakat Namık Kemal'in verdiği dersler görgü kuralları, toplumsal ve kültürel davranışlar, kitap okuma alışkanlığı, mektup yazma ve karşılık verme adabı vb. gibi nitelikler taşıyan bir eğitimidir (Oğuz 2006, s. 3-12). Ebüzziya Tevfik Bey'in doğrudan yapmış olduğu edebiyat dersleri gibi değildir.

Ebüzziya Tevfik Bey

1849 tarihinde İstanbul Sultanahmet'te dünyaya gelmiştir. Maliye Sergi Kalemî memurlarından Hasan Kâmil Efendi'nin oğludur. İlk tahsiline Sultanahmet'te Cevriye Kalfa Sıbyan Mektebi'nde başlamış, fakat 1857'de babasının vefatı üzerine aynı daireye çırak-memur olarak alınmış ve Maliye'nin çeşitli kalemlerinde çalışmıştır. Çalışma hayatında Ziya Paşa, Abdülhak Hâmid, Kâmil Bey, Kadri Bey, Kemal Paşa, Sadullah Bey, Recaizade Ekrem Bey ve Nâmık Kemal gibi arkadaş çevresi olmuştur. İlim alanında kendini geliştirmiş, iş arkadaşlarından Arapça, Farsça, Fransızca, Almanca, Rumca dillerini öğrenmiş, edebiyat ve Doğu edebiyatı derslerini almıştır. Aynı zamanda Tasvîr-i Efkâr gazetesinde yazmaya başlamış ve Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne girmiştir. Basın dünyasına giren Tevfik Bey, birçok gazete ve dergide yazılar yazmış, takvim ve pek çok kitap baskısı yapmıştır (Ebüzziya 1994, s. 374-378; Sungu 1945, s.266-269).

Ebüzziya Tevfik Bey'in 1872 yılında *Ecel-i Kaza* adlı eseri Gedikpaşa Tiyatrosu'nda oynanmış, 1 Nisan 1873 tarihinde ise Namık Kemal'in *Vatan yahut Silistre* adlı tiyatro oyunu sahnelenmiştir. Tiyatronun doğurduğu olaylar sonucu Namık Kemal Mağusa'ya, Ebüzziya Tevfik Bey, Ahmet Mithat Efendi ile birlikte Rodos adasına (1873-1876) sürgün edilmiştir (Gösav 1933, s. 375; Gür 1992, s. 62; Türk Ansiklopedisi 1966, s. 295; Pakalın 2008, s. 51-64). 1876'da ilan edilen genel af sonucu İstanbul'a geri dönen Ebüzziya Tevfik Bey, Mütercim Cemiyeti'ne aza olarak atanmış, aynı zamanda Kanuni Esasi çalışmalarını yürüten komisyonda faaliyette bulunmuştur (Koloğlu 1994). 13 Kasım 1890 tarihinde Mektebi Sanayi Müdüriyeti'ne tayin edilmiş (BOA.DH.MKT, 1890)¹ ve göreve başlaması ile birlikte Fransa'dan uzmanlar getirmiş, okulu her açıdan modern bir hâle getirme girişiminde bulunmuş, hakkında yapılan şikayetler neticesinde okul müdürlüğü görevinden alınmış (BOA.BEO, 1892), 25 Ekim 1893 tarihinde Şura-yı Devlet azalığına tayin edilmiştir (BOA.Y.A.RES, 1893). Ebüzziya Tevfik Bey hakkında yapılan jurnallerin artması sonucu 10 Nisan 1900 tarihinde, Mektebi Sultani son sınıf öğrencisi olan oğlu Talha ile birlikte Konya'ya sürgün edilmiştir. Ayrıca Mektebi Sultani sekizinci sınıf öğrencisi olan küçük oğlu Velid de okuldan uzaklaştırılmıştır (Gür 1998, s. 33; G.R² 1945, s. 269; Kuntay 1945; TÜresay 2008, s. 38).

Ebüzziya Tevfik Bey'in eşi Advîye Hanım, küçük oğlu Velid'in okuldan uzaklaştırılması üzerine, çocuğunun eğitime devam etmesi için Padişaha üç defa irade göndermiştir. Advîye Hanım, oğlu Talha'nın babası ile birlikte sürgün edildiği, diğer oğlu Velid'in okuldan uzaklaştırıldığı bilgisini verdikten sonra hiç olmazsa küçük oğlu Velid'in devlet okullarından mektebi tıbbiye veya topçu mektebine kaydının yapılması için bir ferman buyurmasını dilemiştir (İSAM.ZE- 0368, (Tarihsiz)).³ Fakat Advîye Hanım'ın göstermiş olduğu çabalar sonuçsuz kalmış ve küçük oğlu Velid'in herhangi bir devlet okuluna girmesine izin verilmemiştir. Bu nedenle oğlu Mayıs 1900 tarihinden itibaren Özel Fransız Saint Benoit Lisesi'nde eğitime devam etmiştir (İSAM.ZE-0005, 1900). Aynı zamanda bu örgün eğitim ile birlikte Konya'da bulunan babasından da altı yıl süreyle edebiyat dersleri almıştır.

¹ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.MKT. 01781.00041.001 numaralı, 13 Kasım 1890 tarihli arşiv belgesidir.

² Yazar isim ve soyadının ilk harflerini kullanmıştır.

³ TDV İslam Araştırmaları Merkezi, Ziyad Ebüzziya Evrakı, 0368 numaralı, tarihsiz olan arşiv belgesidir.

Ebüzziya ailesinin yaşamış olduğu sürgün olayı ve bu olaya bağlı olarak Galatasaray Lisesi sekizinci sınıfta okuyan ailenin küçük oğlu Velid'in okuldan uzaklaştırılmış olması Ebüzziya'ların neden uzaktan eğitim yaptığını bir nevi ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Ebüzziya Tefvik Bey'in arkadaşlarından eğitim görmüş olması oğluna da ek ders vermeyi kaçınılmaz kılmıştır. Böylece Konya İstanbul arasında mektupla edebiyat dersleri yapılmıştır. Böylelikle *Nef'i Divanı* adlı eser üzerinden yapılan bu edebiyat derslerinin nasıl yapıldığını, nasıl bir yöntem kullanıldığına dair bilgileri birkaç örnek üzerinden göstermekte fayda vardır.

Konya'dan İstanbul'a Mektupla Edebiyat Dersleri

Ebüzziya Tefvik Bey'i oğlu Velid'in 16 Nisan 1903 tarihinde Konya'da bulunan babasına göndermiş olduğu mektuptaki soru şöyledir (İSAM.ZE- 0016, 1903). O hafta Nef'î'nin Nasuh Paşa'ya olan bilge cevabıyla ilgili kasidesini okuduğunu ve bunların içinden anlayamadığı için ayırt ettiği beyit ve mısraları yazdığını belirtmiştir. Öncelikle şiirin yedinci beytinde geçen bî-huceste kelimesinin altını çizerek,

Şecibi hânesine Hızır-ı **bî-huceste** desem

Ki gezdiği yeri etmiş riyâz-ı rıdvânî

Nef'î'nin Hz. Hızır'a "bî-huceste" sıfatıyla bir niteleme yapmasının sebebini anlayamadığını, Huceste, uğurlu anlamına geldiğine göre bî-huceste uğursuz demek olacağından burada Hızır'a uğursuz demekten maksadın ne olduğu tabii olarak anlaşılmadığını babasına sormuştur. Ardından Kasîde-i Temmuziyenin kırk dördüncü beytini yazmıştır.

Sadr-ı ali-nazara Asaf-ı sahibhünera

Ey şeref başh-ı serir-i Cem ü tac-ı **Dârâb**

Dârâb kelimesinin anlamını anlayamayan Velid, Nef'î'nin Darâ kelimesine vezin hatırı için B harfini ekleyip Dârâb kelimesini oluşturduğunu zannetmiştir.. Vezin ölçüsü için şairlerimizin İran şairlerine karşı bir şey üretmek için kelimenin şeklini değiştirip dolaylı yoldan anlattıkları için Nef'î'nin de Dârâ'yı Dârâb yapmasına şaşırılmamak gerektiği düşüncesinde olmuştur. Fakat kendisi gibi eski büyük şairlere alışmış kişilerin böyle hece ölçüleri ya da tamlamalar karşısında oldukça anlam zorluğu çektiklerini belirtmiştir. Ardından Dârâb kelimesi hakkında babasının bilgi vermesini istemiştir (Yıldırım 2021, s. 41-42).

Ebüzziya Tefvik Bey, oğlu Velid'in sormuş olduğu soruları 21 Nisan 1903 tarihli mektupla cevaplamıştır (İSAM.ZE- 0229, 1903). Öncelikle bu beytin manasını anlamamakla üzülmüşsün, cümlesi ile oğlunun duygularını yazmış olan Tefvik Bey, Huceste kelimesinin Arapçada Haşime Behar, yani sürekli bahar anlamında olduğunu, Türkçede ise her dem taze anlamında olup Kaya Koruğu ve Saksı Güzeli gibi isimlerinin de olduğunu açıklamıştır. Ardından Nef'î'nin bu beyitteki pey-i Huceste deyimini (Taze iz) anlamı dolayısıyla kullandığını belirterek oğlunun yazım yanlışını düzeltmiştir. Beyitte kullanılan (bi-) eki değil aslının (Pey-i) eki olduğunu ve Pey ekindeki P harfinin E seslisi ile okunuşunun iz anlamına geldiğini belirtmiştir. Soruyu bir bütünlük halinde açıklayan Ebüzziya Tefvik Bey, ayrıca aynı beyittin ikinci mısrasında geçen Riyaz-ı Rıdvani tamlamasının anlamının da Cennet Çayırığı demek olduğunu açıkladıktan sonra Hızır kelimesinin anlamlarını açıklamaya başlamıştır.

Hızır kelimesinin taze sebze, taze ekine, çayıra, çimene, çimenliğe ve sebzeliğe denildiğini belirten Ebüzziya Tefvik Bey, Hızır Aleyhis-selamın İbrani dilinde isminin Belba olduğu, Arapçada ise Hızır diye anılmasının sebebi, Allah'ın izniyle gezdiği yerleri, oturduğu yerleri yeşil çimenliğe

dönüşmesinden dolayıdır. Cahil insanlar ise H harfini A seslisi ile Ha şeklinde telaffuz ederek hazır olmaktan, yani her yerde hazır bulunmasından dolayı Hızır adı verildiğini zannettiklerini belirtmiştir. Beyit için geçen kelimeleri tek tek açıkladıktan sonra şiirde geçen anlamına geçmiştir.

İşte Nef'i, Nasuh Bey'in mektubunu Rıyaz-ı Huld'e yani cennet bahçesine onun gibi gönülle ve cana ferahlık verdiğiinden dolayı benzetiyor. Böylece Nasuh Bey'in kalemını de Hazır-ı Pey'i Huçeste, yani her dem taze izine, her dem taze bitkileri ima ederek iltifatta bulunmuş, böylece alanında yürüdükçe onu gönül açan yeşilliklere çevirmektedir, demek istiyor, şeklinde açıklamıştır.

Ebüzziya Tefvik Bey sorunun devamına geçmeden önce kendisi de oğluna soru sormuştur. Sevgili oğlum, sen bu beyti yazar yazmaz Temmuz Kasidesi'ne geçmişsin, diyerek aynı şiirin soru sorduğu beyiten hemen sonra gelen,

Fakire müjde-i ikbal-i **genc-i badaver**

Gedaya tehniyet-i mansıb-ı Süleymani

beytinin Pers Mitolojisi ve Eski İran Tarihi ile ilgili olduğunu, kelimenin tarih bilgisi içerdiğini ve Osmanlı edebiyatı için de önemli ve nice anlamlar kapsadığını belirtmiştir. Ardından Ebüzziya Tefvik Bey, oğluna sorular sorarak beytin birinci mısrasında geçen şu genc-i badaver deyiminden ne anladın, anladığın şeyi bana da anlatabilir misin, diyerek bilgi vermesini istemiştir. Devamında şairlerimizde ve özellikle Nef'i'nin şiirlerinde aranacak ve anlaşılacak şey, kelimelerin yüzeysel anlamları değil terimlerle ilgili anlamlarıdır ki bu kelimeleri hakkıyla yazmak ve yüceliğini anlamak için kullanılan kelime ile deyimlerin terimsel anlamlarını bilmek gerektiğini açıklamıştır.

Şiir beyitlerinde geçen terimsel kelimelerin anlamını bilmenin önemini açıkladıktan sonra oğlunun sorusuna geçmiştir. Öncelikle şiir beytini yazmış,

Ey şeref başh-ı serir-i Cem ü tac-ı **Dârâb**

dizesinde yer alan Dârâb kelimesi, Dârâ'ya vezin hatırı için bir B harfi ilave edildiğini zannederim diyorsun, şeklinde oğlunun sorusunu yazmıştır. Ardından soruyu açıklamaya başlamıştır.

Öncelikle şiirin bu beytinde bir vezin zorunluğunun olmadığını, çünkü Dârâ ile Dârâb kelimesinin vezinlerinin aynı olduğu ve bu nedenle mısranın aruz veznini bozmadığını belirtmiştir. Devamında oğlunun ihtimal dâhilinde sorabileceği soruyu, sen galiba kafiye hatırı için Dârâ kelimesini Dârâb'a çevirmiş diyecekmışsin ya da demek istiyorsun, sorusunu yazıp öyle de desen yine doğru değildir, açıklamasını yapmıştır. Ardından şiirde geçen kelimenin anlamını açıklamaya başlamıştır. Şiirde geçen Dârâ'nın ismi hem Dârâb hem de Dârâ'dır ki İran Keyaniler Hanedanı Hükümdarlarının dokuzuncusu olan İbn-i Behmen'e büyük Dârâ denildiği, küçük Dârâ ise onun oğlu olduğunu belirtmiştir. Ardından oğluna hitap ederek işte gördün mü, nasıl ki bir Fransız şairi Yunan tarihi ve Roma tarihini bilmeye nasıl mecbur ise bir Şark şairi de Arap tarihi ve İran tarihlerini o derece öğrenmeli ve bilmelidir. Böylece Nef'i'nin şiirini okuyan kişi Dârâb kelimesi övdüğü kimseyi büyük Dârâ'ya benzettiğini düşünmelidir, şeklinde soruyu cevaplamıştır. Ebüzziya Tefvik Bey, oğlunun bu şiirde sadece Dârâ kelimesini sorması üzerine, Nef'i'nin bu kasidesini yalnız bir Dârâb kelimesine takıldın ve şiirin geri kalanını tamamen anlamış gibi geçmişsin, diyerek şiirdeki terimsel anlamlı kelimelerin fazlalığına dikkat çekmiştir (Yıldırım 2021, s. 43-45)

Yapılan edebiyat derslerinde güzel yazı yazma, yazım yanlışı ve noktalama işaretlerine kadar kapsamlı bir ders işlenmiştir. Ebüzziya Tefvik Bey'in oğluna göndermiş olduğu 1 Ağustos 1902 tarihli mektupta yine oğlunun yaşadığı sıkıntıları belirterek soruyu cevaplamaya başlamıştır (İSAM.ZE- 0227,

1902). Bazen bir kelimeyi yanlış okuyup bir türlü mana çıkaramadığından şikâyet ediyorsun, şeklinde oğlunun durumu yazmış, ardından aynı durumu kendisinin de yaşadığını belirtmiştir. Devamında bu duruma anlama yanılması denildiğini, çünkü göz gördüğünü alır ve muhafaza eder, sonra doğru ve yanlış birbirinden ayırt edemez, işte yanlış anlama da bu kabildendir. Fakat şimdi noktalama işaretlerinin (Punctuation) kabul edildiği ve virgüllerin insanları bu beladan kurtardığını açıklamıştır. Açıklamasının daha iyi anlaşılması için Nef 'i'nin şiirinden bir beyit yazarak cevabını örneklemiştir:

Edrene şehri mi ya gülşen-i me'va mıdır

Anda kasr-ı Padişahi cennet-i a'la mıdır

Beyitte geçen Gülşen sözü, şaşma edatı ve Yahut bağlacının hafifletilmiş şekli olan Ya ile okununca tabiidir ki Yağülşen = Yangleş = Yanlış sözleri zan olunur. Fakat bu mısra virgül ile yazılacak olursa,

Edrine şehri mi bu ya, gülşen-i me'va mıdır

şekline dönüşür, o zaman hataya imkân kalmayacağını açıklamıştır. Soruyu cevaplamaya devam eden Ebüzziya Tevfik Bey oğluna hitaben bir de sen bu dizedeki Edrene kelimesini, şimdilerde söylediğimiz gibi Edirne şeklinde okuyacak olursan o zaman şiir vezninin iyice bozulacağını belirtmiştir. Bu konuda kabahatin Nef'i de olduğunu düşünmemesini, çünkü Nef'i'nin öyle hatalardan çok uzak bir insan olduğunu açıklamıştır. Kabahatin son zamanın insanların olduğunu, çünkü Edrene kelimesinin ilk hecesi olan Elif 'i -E ve ikinci hecesi olan Dal'ı -D'yi İ seslisi ve R'yi sessiz harfi ile DİR şeklinde telaffuz edenler, bizim zamanımızın şu kırk elli senelik insanları olduğunu açıklamıştır. Bu kelimenin aslı ve doğrusunun Edrene olduğu, eskilerin hep böyle telaffuz ettiklerini ve hatta bunu vezinler ve beyitlerin de ispat ettiği üzerinde durmuştur. Böylece kelimenin terimsel anlamını açıklamaya başlamıştır.

Bu şehrin adının Fransızcaya Rumcadan intikal etmiş olduğu gibi Adria veyahut bugün Adranovil değildir, Adriano Ville'dir ki bunu da bugün Almanlar sayesinde öğrenildiğini, çünkü Almanların Latin kelimelerini iyi muhafaza ettiklerini belirtmiştir. Devamında Adriano Ville kelimesinin Adriyen'in yaptığı şehir anlamında olduğunu belirtip oğluna bir hatırlatma yapmıştır. Hani Hz. İsa'nın doğumundan yüz yıl sonra Roma İmparatoru olan meşhur Adrien yok mu? İşte onun adıyla ilişkili olduğunu açıklamıştır. Hatta Venedik'in eski adının Adria olduğu, aynı zamanda Adriyatik Denizi'nin adının da yine bu kelimedenden türeme olduğunu, çünkü oraların fatihi ve imarının hizmet eden kişinin İmparator Adriyen olduğunu belirtmiştir. Adriyen'in Rumcası Adria olduğu için Rumlar Edrene şehrine Adriyanovil demişlerdir. Fransızların da onlardan bu toprakları aldığında Adriano Ville adını verdiklerini; yani Adriyen, Adria, Adra'nın hep aynı ismin farklı telaffuzları olduğunu ve bu üç milletin kendi dillerinin şivesine göre değiştirdiklerini belirtmiştir.

Ebüzziya Tevfik Bey, soruların cevaplarını verdikten sonra oğluna tavsiyelerde de bulunmuştur. Özellikle Nef'i'yi⁴ sık sık ve çok dikkatli okumasını, çünkü altı yüz yıllık edebiyatımız içinde eşine rastlanmayacak yetenek ve bilgiye sahip olan Nef'i'den büyük bir şair gelmediğini belirtmiştir. Onun İran taklitçiliğinden ziyade kendine has bir yaratma ve eşsiz bir şekilde

⁴ Babası şair olan Nef'i, iyi derece Farsça bilen şair ve ünlü Tarihçi Gelibolulu Mustafa Ali'den ders almıştır. Doğu klasikleri, İran Edebiyatı ve şairlerini yakından takip etmiş, birçoğuna karşı üstünlüğünü savunurken ünlü İran Şairi Urfi'ye karşı bu iddiada bulunmamıştır. Mübalağa gücünü de Enveri ve Urfi'den almıştır. Nef'i, mensur eserler ortaya koymuş, döneminin sosyal, kültürel ve siyasi konularının dışında kalmamıştır. Geniş bir bilgi birikimine ve kültüre sahip olan yazar, asırlarca yarattığı bütün etkiyi üslubu ile sağlamıştır. Şinasî, Ziyâ Paşa, Nâmık Kemâl gibi pek çok ismi etkisinde bırakmıştır. Ebüzziya Tevfik, Nef'i'yi irfanının yüceliği bakımından Schiller'in heykeli ile mukayese ederken Nâmık Kemal ise Rodos limanındaki Yunan Güneş Tanrısı Helios'un heykelini Nef'i'ye benzettiğini ancak Nef'i'nin o heykelden daha ihtişamlı olduğunu söylemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Akkuş 2006, s. 523-525; Ebüzziya 2016, s. 25-27; Enginün 2011, s. 165-193).

yeniden ortaya koyma özelliği olduğunu, onun için oğluna sen Nef'i'yi daima okuyup onun sıfat tamlamalarını iyice anlayıp yararlandıkça artık o yolda deyimler yapmalısın, tavsiyesi ile oğlunun da yeni kelimeler yaratma erdemine sahip olmasını istemiştir (Yıldırım 2021, s. 29-30).

Değerlendirme

Verilen örneklerden de görüldüğü üzere öğretmen profilindeki Ebüzziya Tefvik Bey'in bilgi düzeyinin oldukça yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Oğlunun sorduğu soruları cevaplandırırken verdiği terimsel bilgilere bakıldığında özellikle Arap, İran ve Roma tarihi bilgisine vakıf olduğu görülmüştür. Ayrıca kelimelerin anlamlarını açıklarken hangi dilde hangi anlama geldiğini örneklerle verdikten sonra şiirde kullanılan anlamını açıklamış olması da hem yabancı dil bilgisi hem de lügat bilgisinin oldukça iyi olduğu göstermektedir. Böylece Ebüzziya Tefvik Bey'in edebiyat bilgisinin dil ve tarih bilgisi ile desteklenmiş, daha kapsamlı bilgiler olduğu görülmüştür.

Ebüzziya Tefvik Bey'in bir öğretici olarak oldukça dikkatli olduğu gözden kaçmamaktadır. Yaptığı dönütlere bakıldığında "Şu kelimeyi atladın, ne anladığını bana anlatabilir misin? Bu şiirde sadece bu kelimeye mi takıldın?" gibi cümleler yazarak oğlunun hem anlayamayacağı yerleri çok rahat bir şekilde tahmin etmiş hem de şiirde kullanılan terimsel anlamlı kelimelerin fazlalığına dikkat çekmiştir. Hatta ihtimal dâhilinde "Kafiye desen de doğru değil!" gibi açıklamalar yaparak sorulma ihtimali dâhilinde bulunan sorulara da cevap verdiği örneklerde görülmüştür.

Mektupla yapılan edebiyat derslerinde dikkat çeken bir nokta da Tefvik Bey'in kullandığı hitap cümleleri olmuştur: "İşte gördün mü? Hani şu imparator yok mu işte onun adıyla ilgili. Öyle desen de doğru değil." vb. gibi cümleler kullanarak yüz yüze eğitimi aratmayan bir sohbet havası oluşturmuş olmasıdır. Tabii ki burada Ebüzziya Tefvik Bey'in Roma İmparatorunu oğluna hatırlatırken kullandığı cümleler her iki tarafın da Roma Tarihini çok iyi bildiklerini göstermektedir.

Ebüzziya Tefvik Bey, ders süresince kullandığı yöntem ile karşı tarafın aklında herhangi bir soru işaretinin oluşmasına meydan vermemiştir. Verilen örneklerde de görüldüğü üzere öncelikle oğlunun sorusunu yazdıktan sonra sorunun geçtiği şiir beytini yazarak karşı tarafın ne öğrenmek istediğini teyit etmiştir. Ardından sorulan kelimenin anlamını Türkçe, Arapça gibi farklı dillerdeki anlamlarını ve eş anlamlarını açıklamıştır. Ayrıca kelimenin anlamını açıklarken hangi sesli harf ile okunması gerektiğine dikkat çekmiştir, çünkü kullanılan sesli harf ile ortaya çıkan anlam değişiklikleri olduğunu açıklamıştır. Kullanılan sesli harfin kelimedeki oluşturduğu değişiklikleri Hızır kelimesinin H harfinin A seslisi ile okunuşunun ortaya çıkardığı anlam değişikliği verilen örneklerden biridir. Aynı zamanda sorular cevaplandırılırken kelimenin aldığı ekler hakkında bilgi verdiği gibi kelimenin taşıdığı tarihsel bilgiler hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Bununla birlikte Ebüzziya Tefvik Bey, verdiği cevaplar ile birlikte konuyla ilgili birden fazla örnek vererek ayrıntıları derinleştirdiği görülmektedir.

Böylelikle Ebüzziya ailesinin mektupla yapmış oldukları edebiyat derslerinin içeriği ve nasıl bir yöntemle yapıldığı örnekler üzerinden ortaya konulmuştur. Bu bağlamda yapılan edebiyat derslerinin oldukça başarılı bir şekilde sürdürülmüş olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynaklar

Akkuş, M. (2006). Nef'i, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (c. 32, ss. 523-525), İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi.

- Arayancan, A.A. (2018). XV. yüzyıla ait bir mektup örneğinin diplomatik dil, üslup ve tarihi kaynak olarak değerlendirilmesi, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1) 171-183.
- Bozkurt, A. (2017). Türkiye’de uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve yarını. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(2) 85-124.
- Cabı, E; Ersoy, H. (2017) Yükseköğretimde uzaktan eğitim uygulamalarının incelenmesi: Türkiye örneği, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(3) 419-429.
- Ebüzziya, T. (2016). *Nef’i*. (Haz. Furkan Öztürk), İstanbul: Dün Bugün Yarın.
- Ebüzziya, Z. (1994). Ebüzziya Mehmed Tevfik. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (c.10, ss. 374-378), İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi.
- Ebüzziya T. (1966). *Türk Ansiklopedisi* içinde (c. 14 ss. 295), Ankara: Milli Eğitim.
- Enginün, İ. (2011). Yeni Türk edebiyatında Nef’i, *Gazi Türkiyat Dergisi*, (8) 165- 193.
- Derdiyok, İ. Ç. (1999). Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği, *Osmanlı Ansiklopedisi Kültür ve Sanat* içinde (c. 9, ss. 731-740), Ankara: Yeni Türkiye.
- Donbay, A. (2011). Edebiyatımızda “mektup” türü ile ilgili başlıca çalışmalar, *Erdem Dergisi*, (61) 83-102.
- Gösav, İ.A. (1933). *Meşhur adamlar hayatları eserleri*, İstanbul, 375.
- Gür, A. (1992). Tanzimat tiyatrosu ve Ecel-i Kaza, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (7-8) 61-80.
- Gür, A. (1998). *Ebüzziya Tevfik hayatı; dil, edebiyat, basın yayın ve matbaacılığa katkıları*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı/ 2171, TTK.
- G.R. (1945). Velid Ebüzziya, *Aylık Ansiklopedi* içinde (c. 9, ss. 269), İstanbul: İskit.
- Kayar, H. (2015). Mektuplarla tarih: Cumhuriyet ve aşk, *Kebikeç Dergi*, (40) 157 – 186.
- Kırık, A. M. (2014). Uzaktan eğitimin tarihsel değişimi ve Türkiye’deki durumu, *Marmara İletişim Dergisi*, (21) 73-94.
- Koloğlu, O. (1994). Ebüzziya Tevfik, *İstanbul Ansiklopedisi* içinde (c. 1, ss. 123-124), İstanbul: Koçu.
- Kuntay, M. C. (1945). Tevfik Ebüzziya ve oğlu Velid Ebüzziya, *Son Posta*, 18 Ocak 1945.
- Oğuz, G. (2006). *Namık Kemal’in kızına yazdığı mektuplarda eğitimle ilgili unsurlar*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Özbay, Ö. (2015). Dünyada ve Türkiye’de uzaktan eğitimin güncel durumu, *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (8) 376-394.
- Pakalın, M. Z. (2008). Ebüzziya Tevfik Bey, *Sicill-i Osmani Zeyli* içinde (c. 1, ss. 51-64), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sungu, İ. (1945). Ebüzziya Tevfik, *Aylık Ansiklopedi* içinde (c. 9, ss. 266-269), İstanbul: İskit.
- Şimşek, A. (2019). (Ed.), *Tarih nasıl yazılır?*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.MKT. 01781.00041.001, 13 Kasım 1890.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BEO. 000096.007168.001, 27 Ekim 1892.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.A.RES. 00067.00035.001;002, 25 Ekim 1893.
- TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Ziyad Ebüzziya Evrakı, 0368, (Tarihsiz).
- TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Ziyad Ebüzziya Evrakı, 0005, 5 Mayıs 1900.
- TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Ziyad Ebüzziya Evrakı, 0227, 1 Ağustos 1902.
- TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Ziyad Ebüzziya Evrakı, 0016, 16 Nisan 1903.
- TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Ziyad Ebüzziya Evrakı, 0229, 21 Nisan 1903.

Türesay, Ö. (2008) *Être Intellectuel À La Fin De l'Empire Ottoman: Ebüzziya Tevfik (1849-1913) Et Son Temps*, Doktora Tezi, Galatasaray Üniversitesi Ulusal Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Enstitüsü, İstanbul.

Uşun, S. (2006). *Uzaktan eğitim*, Ankara: Nobel.

Üstünova, M. (1998). *Namık Kemal'in özel mektuplarında edebi konular*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Yıldırım, Y. (2021). *Osmanlı Devleti'nde uzaktan eğitim 1902-1907*, Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Yazarların Katkı Oranı Beyanı

Yazar, makalenin tamamına yalnız kendisi katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişi tarafından destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı

Araştırmanın herhangi bir kişi ve kurumlarla kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Etik Bildirim

Bu çalışmanın veri kaynağını sadece dokümanlar oluşturmaktadır. Bu nedenle etik kurul kararı gerektirmemektedir.